

Samtal med Lars-Erik Lundin kring hans uppdrag som ensamutredare av konsekvenserna av att skriva under FN-konventionen om förbud mot kärnvapen

Viktoriahuset, Göteborg, den 20 aug. -18.

Fredsam har bjudit in Lars-Erik för ett samtal. Utredningen ska vara klar den 31 oktober, d.v.s. efter riksdagsvalet som sker den 9 september.

Valter Mutt (MP, utrikesutskottet) är moderator.

Direktiven utifrån Regeringens hemsida: ”Regeringen har beslutat att tillsätta en utredning för att analysera konventionen om ett kärnvapenförbud.

Uppdraget syftar till att belysa konsekvenserna för Sverige vid ett eventuellt tillträde.

Uppdraget spänner över ett brett spektrum av nedrustnings-, säkerhets- och försvarspolitiska frågeställningar.

Utredaren ska analysera konventionens innebörd och de konsekvenser ett svenskt tillträde till konventionen kan komma att få avseende bland annat följande områden:

- svensk nedrustnings-/icke-spridningspolitik,
- konventionens relation till andra relevanta konventioner och avtal, inklusive icke-spridningsfördraget NPT, provstoppsavtalet CTBT samt EU-fördragen,
- Sveriges samlade bi- och multilaterala säkerhets- och försvarspolitiska samarbeten,
- Sveriges förpliktelser enligt andra relevanta konventioner och avtal (inklusive EU-fördragen), samt analys av konventionens krav i förhållande till svensk praxis beträffande implementering av dessa,
- vilka eventuella behov av anpassningar av svensk rätt och riktlinjer som konventionen ger upphov till,
- vilka möjligheter som finns att frånträda konventionen.”

Lars-Erik Lundin (L-E) börjar med att tacka för inbjudan och berätta vem han är. Han har disputerat i statsvetenskap och internationella relationer. Han är för närvarande knuten till SIPRI. Som diplomat har han varit EU-ambassadör knuten till flera internationella organisationer. Han har arbetat inom OSSE, Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa. Han berättar att han bl a arbetat med och för Maj Britt Theorin. Han är glad över att vara i Göteborg där han verkat inom fredsforskningsinstitutionen.

Efter detta skriver jag vad han säger i jag-form, detta utifrån mina anteckningar:

L-E: Det är viktigt att se **uppåt**, de stora sammanhangen, **bakåt**, vad kan vi lära av historien och **framåt**, framtiden. I **nuet**: hur handskas med problemen och då lära av misstag.

Det pågår en kampanj MOT avtalet och det finns många starka aktörer. Min utredning kommer att vara 250 sidor totalt Jag ger först en sammanfattning.

Den första mardrömmen är redan här. Vi har missat ett viktigt tåg, nämligen att bevara den nedrustning som skedde efter Kalla Kriget.

Robert Gates [USAs försvarsminister 2006-2011, under -90-talet generaldirektör för CIA] memoarer har givit viktiga inblickar. Det finns stora vapenindustrier i varje delstat i USA. De senatorer som vill bli omvalda måste ta hänsyn till det.

Som ett exempel på risken för kärnvapenkrig vill jag nämna den stora övningen i Europa Able Archer 83. Den skedde under en period av ökad spänning mellan Nato och Sovjetunionen. I Sovjetunionen uppfattade man övningen som en täckmantel för ett kärnvapenanfall och satte sig i beredskap för att gå till motanfall. Världen anses ha varit mycket nära ett kärnvapenkrig.

Stämningen var paranoid, men trots detta kunde något gott hända: Generalsekreteraren i Sovjetunionen, Gorbatsjov, och president Reagan möttes i Reykjavik 1986 för långtgående för-

handlingar om nedrustning av kärnvapnen. Det fanns en känsla av eufori. Detta var före moderniseringen av kärnvapnen.

Vad kan vi lära oss av historien? I fredsforskningen finns det väldigt litet skrivet om nedrustningsprocesser.

Den andra mardrömmen

Den ligger nu runt hörnet. Kärnvapenstaterna har lovat sådant de inte har hållit. De nedrustar inte utan moderniserar. Det har gjort många oroliga.

Jag nämnde att antal perspektiv: se uppåt, bakåt, framåt och vad göra NU. Det finns en debatt kring materielexport. Det behövs en bred samsyn. Jag har talat med massor av människor och gjort 13 olika resor över världen. I riksdagen finns olika perspektiv och hur når man människor som tänker annorlunda? I kampanjerna kring det här FN-avtalet stigmatiserar de olika sidorna varandra [sidorna FÖR och EMOT att signera och ratificera konventionen]. Man behöver identifiera sig med hur folket tänker. I Ryssland vill 80% ha kärnvapnen.

Jag har kommit fram till två versioner, som jag ska lägga fram: 1. Skriva under NU eller 2. Utveckla fördraget mer för att få med fler på båten.

En del har tänkt att det inte är vår [svenska] fråga därför att vi inte har kärnvapen. Vi räknade inte med kärnvapen 1983. Nu vet vi att många av länderna tänker i kärnvapen. Det finns nästan 5 000 taktiska kärnvapen i Europa, den övervägande delen i Ryssland. Vi behöver betänka att det pågår en modernisering för att möta hoten från Ryssland. Det är en teknisk utveckling. Vapen automatiseras. Det är stor risk att folk tappar kontrollen över vad som händer.

Hur ska vi kunna vinna folk? Vi måste ta upp säkerhetsfrågan med många: Ryssland, Indien, Pakistan...

Valter Mutt (VM: Jag tycker det är egendomligt att man ska behöva utreda något som vi i FN redan har röstat för men om det nu måste göras är det bra att man har tillsatt en tillförlitlig person att göra det. Jag har talat med fredsforskaren Peter Wallensteen som har skrivit en artikel att Sverige kan skriva under men ändå samarbeta med NATO [<http://www.unt.se/asikt/debatt/skriv-under-karnvapenforbudet-5044450.aspx>]. På www.fredsam.se finns artikeln insatt som pdf-fil, sekr. anmärkning inom klammerparenteser].

L-E: Jag har haft en juridisk diskussion med Peter Wallensteen. Konventionen tillåter INGA invändningar. I artikeln föreslog han dock att man efter att ha skrivit på konventionen jobbar vidare från insidan. Men blir då invändningen en reservation? Civilsamhället vill pröva vad som kan tänkas ingå i fördraget. Vad blir förbudet? Transitering, ekonomiska bidrag, utveckla kärnvapen i laboratorier?

Huvudfrågan är säkerheten. Kan jag lita på dig? i Sverige har vi solidaritetsdeklarationen från 2009 inom EU, att ge och ta emot stöd. Många anser att det kräver ett omfattande samarbete. En annan fråga är Vad är kärnvapen? Det finns materiel som har dubbel användning, civilt och för kärnvapentillverkning. Beatrice Fihn i ICAN säger att sådant kan behöva undantas. Även kärnkraften innebär dubbel användning. I en rapport av Jefferey Lewis (Monterey, USA) beskriver han 750 underleverantörer till komponenter varav många även är för civil användning. Det kan uppstå tveksamheter till att samarbeta med Sverige t ex i mångåriga forskningsobjekt. Österrike, som signerat avtalet, har sagt att det inte har några ambitioner att utveckla sitt samarbete utöver Partnerskap för Fred. Härvidlag har Sverige högre "ambitioner".

Osäkerhet präglar frågan. Finns det något som kan göra det svårare att samarbeta med Sverige?

VM: Nya Zeeland har ratificerat.

L-E: De har inte den stora försvarsindustri som vi har.

VM: Inga Thorsons utredning om omställning av försvarsindustrin för att skapa nya alternativ, vad hände med den?

L-E: Ja, nedrustningsfrågan har kommit bort under våren. Terrorismen, tsunamin, naturkatastrofer har kommit i stället. Många människor ser inte sambanden. I Ryssland ses andra hot än militariseringen, t ex klimatets förändring, uppvärmningen av Sibirien, demografin m fl hot. Man blir defensiv. Vi är tillbaka i Kalla Kriget.

Vi sätter oss inte in i hur folk tänker och det blir kampanjer. Till mig uttrycks en allmän osäkerhet om hur samarbetet ska fortsätta på lång sikt (forskning, försvarsindustriellt samarbete). Industrin sysslar med civila produkter också. Det går in i varandra. De stora framstegen sker inom civil industri. Allt hänger ihop. Det konventionella kan inte särskiljas från det nukleära, det militära inte från det civila. En liknelse: Det är som i en tvättmaskin, centrifugalkraften gör att man hamnar i periferin om man inte är i centrum.

TM: Vad säger man ute i världen? Vad är reaktionen på att Sverige vill utreda, är eftertänksamt.

L-E: Man är egentligen inte förvånad. Det är nu 60 länder vars regeringar signerat avtalet [14 ratificerat]. Det är alltså inte 50% av de 122 stater som röstat för avtalet. Det är stater i Latinamerika, söder om Sahara, några i Asien [<http://www.slmk.org> har en förteckning.] Många av ö-länderna har inte skrivit på [inte NATO-länder och inte kärnvapenländer].

Fråga om sexnations-initiativet som på 80-talet förordade fullständigt stopp för kärnvapenprov.

L-E. I detta var förutom Sverige, Indien, Grekland, Mexiko, Argentina och Tanzania med. Mexiko har skrivit på [och ratificerat] men inte Argentina, Indien [kärnvapenland], Grekland [Nato-land] och inte Tanzania. Det är flera av dem som skrivit på som vill utreda.

Fråga: Det är obegripligt att Nato-frågan inte kommit med i debatten. Världensavtalet möjliggör ju för Nato att efter inbjudan föra in [och hota att använda] kärnvapen i Sverige, något som gör att Sverige blir ett mål för Ryssland på ett helt nytt sätt. Osäkerheten har ökat när Sverige kan bli ett mål i ett kärnvapenkrig. Varför kommer inte detta fram i debatten?

L-E: Många i debatten vill ha ett snabbt avslut. Det gäller både dem som är för och emot Nato-medlemskap. Men mina direktiv handlar inte om Nato-frågan.

Prof. i statskunskap och ordföranden i svensk Pugwash, Thomas Jonter, har skrivit en bok om den svenska atombomben från 50-60-talen [“The Key to Nuclear Restraint”]. I boken kan man läsa om Aktionsgruppen mot atomvapen där Ingrid Segerstedt-Wiberg var aktiv. De som sysslar med säkerhetspolitik undrar om vi drar på oss osäkerhet om vi inte skriver på, eller om vi skriver på. Många anser att vi redan har fattat beslutet. Vi har redan åtagit oss att inte ha kärnvapen. Det tycks ha glömts bort. Vi har skrivit på ickespridningsavtalet, NPT.

Det nya avtalet förbjuder inte expressivt transitering av kärnvapen och inte t ex örlogsfartyg med kärnvapen i våra hamnar. Dock är NPT inte tydligare på denna punkt.

Inga Thorson hade en säkerhetspolitisk analys att Sverige skulle dra på sig elden genom att öppna för kärnvapen.

VM: Peter Wallenstein säger att NPT inte står i konflikt med det nya avtalet. NPT har inte stoppat spridningen. § 6 i NPT stärker det nya avtalet.

L-E: Under förhandlingarna om det nya avtalet anmärkte Sverige att det inte finns något krav på att kontrollera provsprängningar. Det nämns inte ens att det behövs. Många har inte ratificerat provstoppsavtalet.

VM: Peter Wallensteen sa också att vid översynskonferensen finns möjlighet att gå vidare och komplettera avtalet.

L-E: Vad gäller det nya avtalet finns ett alternativ att innanför detta (när man skrivit på) jobba för att förbättra avtalet. Vid -90-talets början gjordes ett tilläggsprotokoll till NPT för att dess kontrollorgan IAEA skulle få ökade möjligheter att inspektera misstänkta anläggningar. Detta fick betydelse under IRAK-kriget. I det nya avtalet ges stöd till NPT:s tilläggsprotokoll och provstoppsavtalet endast i den inledande texten, som inte har samma tyngd som resten av avtalet.

GW: De flesta partier som inte vill skriva på avtalet tar den ställningen för att de inte vill försvåra samarbetet med först och främst USA. Dock är det så att USA har eget intresse av att samarbeta med Sverige – även om vi skriver på avtalet.

L-E: Ja, det är precis som du säger. Det är inte ett ensidigt svenskt intresse att samarbeta med USA.

Jonter beskrivet i sin bok olika nyckelleveranser. Det finns en osäkerhet hur det kommer att bli med samarbetet kring försäljning av olika produkter [dubbelanvändningen civilt och militärt är beskriven].

VM: Den här lilla osäkerheten är inlåst i en stor osäkerhet.

L-E: Varför har man inte funderat över problematiken med kärnvapenparaplyet? Alla allierade med kärnvapenmakterna ska avstå från ”skyddet av kärnvapen” från dag ett. Vad säger man då till Sydkoreanerna? Om man tar bort kärnvapenparaplyet vad kommer då i stället? William Perry [under -90-talet försvarsminister i USA] har sagt att han anser att de konventionella vapnen måste öka när kärnvapen nedrustas. I §6 i NPT-avtalet nämns allmän nedrustning, inte bara nedrustning av kärnvapnen. I det nya avtalet har man inte upprepat det kravet. Därför behövs NPT i den delen.

IG: Att 122 stater röstade för avtalet var ju för att trycka på kärnvapenstaterna.

L-E: Ja, man har tänkt att stigmatisera kärnvapeninnehav [och hot]. Då säger jag: Vad händer sedan? De behöver utredas för jag vill veta hur man kommer vidare. Jag säger att vi behöver tänka efter före.

Jag började jobba med nedrustningsfrågan under Inga Thorson -76. Jag har inte sett att man tänkt uppåt (det globala perspektivet, sammanhangen), framåt och i nuet. Man har talat bara om installationer såsom i Iran och Nordkorea. Vi har skapat problem genom vår konflikthantering. Man har inte sysslat med konfliktförebyggande verksamhet, något som dock Anna Lindh och Jan Eliason försökt.

Fråga: Vad händer i världspolitiken om det här fördraget INTE träder i kraft?

L-E: Ja, man måste jobba för att avtalet ska antas. Jag avskyr ordet ”vänta”. Vi har inte tid att väta. Vi måste förhindra ett kärnvapenkrig nu.

IM: 2014 utsågs Sverige och Finland tillsammans med Georgien, Jordanien och Australien som särskilt värdefulla partners i Enhanced Opportunities Program (EOP), vilket ger rätt att sitta vid bordet vid Natos toppmöten. Är det något av de länderna som skrivit under?

L-E: Det har jag faktiskt inte undersökt. [jag som skriver detta har nu undersökt frågan i Läkare mot Kärnvapens förteckning över länder som signerat/ratificerat. <https://slmk.org/forbudet/signering-ratificering/>Ingen av dessa länder har signerat ännu.]

Jag kommer att redovisa de här alternativen som jag nämnt för att få till stånd en debatt.

IH: Varför har de borgerliga partierna tagit ställning så tidigt som de gjort?

L-E: Jag hoppas folk vill läsa utredningen även om de tagit ställning. Det finns de som vill skriva under för att stoppa Nato medan andra har motsatt ståndpunkt. Jag tar inte ställning. Det ingår inte i mina direktiv.

Tvärvetenskap: humanisterna, samhällsvetarna, alla behövs i debatten. Politisk sociologi: hur man når människor. Här behövs mer vetenskap.

AW: Varför blev det en ensamutredare?

LE: Jag har talat med massor av människor. ICANs skuggutredning fokuserar på juridiska aspekter. [se <https://slmk.org/forbudet/skuggutredning/>] Det här är en politisk och en praktisk fråga, inte teknisk.

ShG: Du har inte berört den humanitära aspekten. Vi hör alla ihop. Hela jorden blir berörd. Vi riskerar en kärnvapenvinter. Det talar vi inte om.

L-E: Jag talade om mardrömmen att vi kan få ett kärnvapenkrig av misstag. Även ett begränsat kärnvapenkrig kan leda till nukleär vinter. Jag reagerar mot att det blivit en juridisk fråga. Jag tycker det är en politisk. Människor är rädda. Det handlar om vår säkerhet och vår oro för kommande generationer.

BH: Hur stor del av växthusgasutsläppen kommer från krigsindustrin?

L-E: Vet inte.

GW: Om avtalet träder i kraft, hur blir det med kärnvapenparaplyet? Om man skriver under kan man då inte anse sig skyddad av kärnvapenstaterna?

L-E: Kärnvapenparaplyet innebär ett sorts avtal. Då strider det emot avtalet [Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW].

GW: Man kan skriva under, gå med i Nato och avsäga sig delaktighet i kärnvapenplaneringen.

L-E: Jag tar upp frågan i utredningen. Nato är en kärnvapenallians i alla avseenden tills kärnvapnen är borta.

IH: Ett sätt att nå ut är att sprida kunskap om hur nära det varit kärnvapenkrig brutit ut.

GW: Det finns filmer, men de tas inte på allvar.

Fråga: Du pekade på osäkerhetskomplexet. Det militärindustriella komplexet och affärer knutna till civila företag. Det tycker jag du ska lyfta. Politikerna behöver agera för alternativ produktion. Det är en viktig lärdom för mig i kväll. Du talar om juridiken och att det är en politisk fråga. Lyft det senare mer. En ratificering har en opinionsbildande effekt, en press på politikerna.

L-E: Det tog tio år att komma fram till avtal om förbud mot kemiska vapen (Maj Britt Theorins tid). Det är det mest avancerade fördraget. Samtidigt säger man: Skriv på nu. Det finns

två alternativ: 1) att först klara ut oklarheterna (de olika frågorna) och skriva på sedan eller 2) att skriva på först. Jag måste redovisa båda vägarna.

HS: I utbyte mot att Östtyskland förenades med Natolandet Västtyskland (efter Sovjetunionens fall) fick Gorbatsjov ett löfte att Nato inte skulle avancera närmare Ryssland.

L-E: Vi har inte lyckats komma vidare med de här överenskommelserna. Det är en del av mardrömmen.

VM: Lars Ingelstams bok "Grannlaga" går igenom samarbeten med Ryssland och visar på möjligheter. Vilken potential ser du i det?

L-E: Nu pratar jag personligt. Jag är med i OSSE-nätverket i Stockholm tillsammans med Lars Ingelstam. Vi har jobbat ihop om samarbete. Vapen är symptomen. Grundorsaken ligger i hotbilden.

KU: Du talar om grundorsaken. Jag vill gå ännu längre och ta upp sättet att tänka på säkerheten. Det behövs ett helt nytt sätt att tänka. John W. Burton med sin Human Needs Theory visade på hur avskräckning inte fungerar (det ser vi ju hela tiden att det inte gör trots att alla länder tänker i de banorna, något som ju leder till ständig upptrappning). Ja, kanske har kärnvapenavskräckning fungerat, men hur länge? Vi måste använda kunskaper som finns om hur hantera konflikter och förebygga destruktiv utveckling.

LE: Jag har ett kapitel om "mind-set" i utredningen. Den svenska regeringen kommer att kräva att beslutet fattas på basis av samsyn och klarhet vad man skriver under.

AW: Jan Öberg har sagt att 1. Kärnvapenkrig kan hända av misstag, 2. Kärnvapen tvingar människorna i hela världen att leva med rädslan att de ska användas och 3. kärnvapen är inte förenligt med demokrati.

L-E: Det är bra synpunkter av Jan. Man använder sig av hot och det är brott mot FN-stadgan. I EU ska alla förslag utvärderas före man antar dem. Jag gör en sådan utvärdering i förväg. Mitt största problem är osäkerheten. Så mycket är outrett och det läggs 1,2 biljoner (1 200 miljarder) dollar på modernisering av kärnvapnen. Inga Thorsons utredning om omställning av industrin gav inte resultat i nedrustning men tänkandet fanns där. Det har långsamt vittrat bort.

IM: Det är ju en moralisk fråga. Vissa tar sig rätt att hota och andra ska inte få ha den "säkerhet" de anser sig ha. Gör du någon sådan analys?

L-E: Jag kommer att nämna det maskulina inslaget. Den inledande delen av fördraget är inte bindande. Genderfrågan och mänsklig säkerhet tas upp i den första delen, preambeln. Den operativa delen är den som är bindande.

Stort tack från publiken.

Karin Utas Carlsson